

BAB III

MÉTODE PANALUNGTIKAN

3.1. Data jeung Sumber Data Panalungtikan

Data atawa anu jadi objék dina ieu panalungtikan téh nyaéta *Upacara Adat Ritus Tiwu Panganten*. Anu dijadikeun sumber data dina panalungtikan UARTP ngawengku tempat, réspondén, jeung dokuméntasi (bibliografi).

3.1.1 Tempat panalungtikan

Danadibrata (2006:693) nétélakeun yén nu disebut tempat nyaéta sagala nu dicicingan ku barang, ku jelema, ku sato atawa ku naon waé (ulin, digawé, nguseup, dahar, ngalong, nyiduh, jrrd).

Tempat ieu panalungtikan nyaéta di Pabrik Gula Tersana Baru Désa Babakan Kacamatan babakan Kabupaten Cirebon nu ngawengku di kebon tiwu, Gedong Sanggar Madu, Buruan Pabrik Gula, Jero Pabrik Gula.

3.1.2 Réspondén

Réspondén pikeun ieu panalungtikan ngawengku:

- 1) Masarakat Kasepuhan nu aya di Kecamatan Babakan diantaranya Sesepuh Pabrik Gula Tersana Baru, para kyai, tokoh masarakat, panitia kagiatan, jeung réa-réa deui.
- 2) Masarakat umum nu aya di Kecamatan Babakan lalaki boh awéwé, kolot jeung pamuda.
- 3) Budayawan Sunda jeung akademisi budaya Sunda nu aya di Kecamatan Babakan.
- 4) Lembaga Pamarentahan nu patula-patali jeung aktivitas upacara adat ritus tiwu panganten nu aya di Kecamatan Babakan.

3.1.3 Dokuméntasi (Bibliografi)

Dokuméntasi anu dipaké rujukan dina ieu panalungtikan nyaéta:

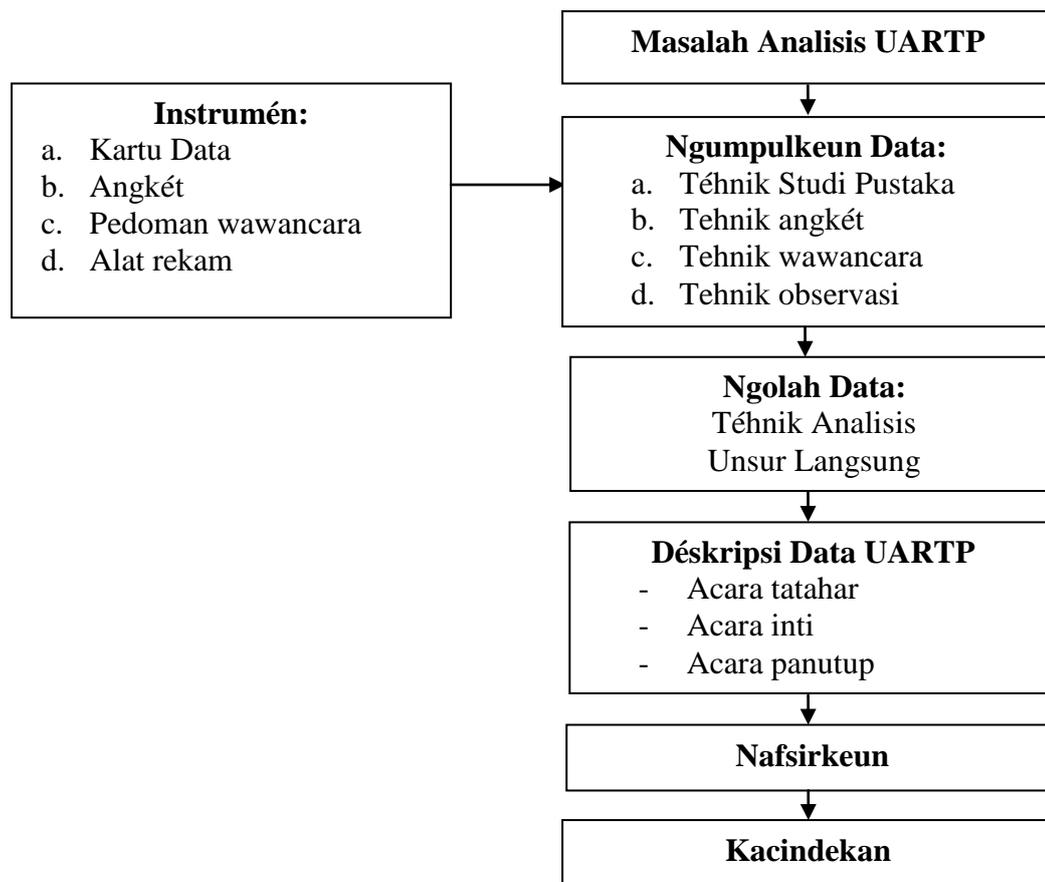
- 1) Sajarah Pabrik Gula Tersana Baru.
- 2) Struktur/prak-prakan UARTP.

Dina ieu panalungtikan nu dipaké sampel prak-prakkan UARTP taun 2000 ka tukang jeung prak-prakkan UARTP taun 2001 nepi ka ayeuna (taun 2013) nu diayakeun ku PG Tersana Baru.

3.2. Desain Panalungtikan

Nurutkeun Arikunto (2010:175), desain panalungtikan nyaéta rencana anu nunjukkeun gambaran utama ngeunaan hiji hal anu baris dilakukeun. Desain panalungtikan mangrupa prosés nu diperlukeun dina rarancang panalungtikan nepi ka patalékan nu aya bisa kajawab.

Ari desain panalungtikan atawa bagbagan prosés panalungtikan nu digunakeun dina ieu panalungtikan ngawengku studi pustaka, ngumpulkeun data, idéntifikasi data, ngolah data, jeung satuluyna hasil data dilaporkeun dina eusi panalungtikan. Desain ieu panalungtikan bisa katitén dina gambar 3.1

Gambar 3.1 Désain Panalungtikan

3.3. Méthode Panalungtikan

Nurutkeun Surakhmad (2004:131), nu dimaksud méthode nyaéta cara utama nu digunakeun pikeun ngahontal hiji tujuan, misalna pikeun nguji rangkay hipotésa, ngagunakeun téhnik sarta alat-alat nu tangtu. Cara digunakeun sanggeus panalungtik ngitung kawajaran ditilik tina tujuan panalungtikan sarta tina situasi panalungtikan.

Arikunto (2010:203) nétélakeun yén méthode panalungtikan nyaéta cara nu digunakeun ku panalungtik dina ngumpulkeun data panalungtikanana.

Dumasar kana tujuan anu baris dihontal, ieu panalungtikan ngagunakeun méthode *déskriptif analitik*. Surakhmad (2004:139) nétélakeun yén méthode *déskriptif* nyaéta méthode anu digunakeun pikeun ngungkulan jeung ngaréngsékeun pasualan-pasualan aktual ku cara ngumpulkeun data, nyusun papasingan, nganalisis jeung napsirkeun data. Panalungtikan ngagunakeun téhnik survey, interviu, angkét, jeung observasi.

Nurutkeun Surakhmad (2004:140), méthode *déskriptif* teh mibanda ciri mandiri, nyaéta:

- 1) Museurkeun kana pemecahan masalah-masalah nu aya dina mangsa ayeuna, jeung masalah-masalah nu aktual.
- 2) Data nu dikumpulkeun disusun, dijelaskeun, sarta dianalisa, kusabab éta, ieu méthode sok disebut méthode analitik.

Tujuan ngagunakeun méthode *déskriptif* dina ieu panalungtikan nyaéta pikeun nganalisis jeung ngadéskripsikeun prak-prakan UARTP di Pabrik Gula Tersana Baru Kacamatan Babakan Kabupatén Cirebon.

Satra lisan nyaéta sakumna carita anu ditepikeun sacara lisan, taya naskah tinulis nu bisa dijadikeun ageman/cekelan. Di handap ieu bakal dibéjérbéaskeun pamadegan Ruth Finnegan dina Pudéntia (2008:321), ngeunaan *oral poetry* (sastra/tradisi lisan). Nurutkeun pamadeganana, sacara global *oral poetry* bisa dibédakeun jadi sastra/tradisi tinulis, hartina penyebaranna, komposisina, atawa pertunjukanna dilaksanakeun ngaliwatan tetelepék. Finnegan ngécéskeun yén

karya bisa disebut sastra/tradisi lisan ku cara ningal tilu aspékna nyaéta komposisi, cara nepikeunana, jeung pagelaranana (Pudéntia, 2008:321).

Sastra/tradisi lisan sipatna teu salawasna naratif. Sagala téks lisan (dina istilah di dieu, téks digunakeun lain ngan ukur tinulis. Nu dimaksud téks di dieu nyaéta wacana nu sifatna teu naratif ogé bisa dianggap salaku sastra lisan; misalna lagu-lagu, teka-teki, téks humor, jampé-jampé dukun dina waktu ngubaran jalma gering, jsb. Malah dina pagelaran tari ogé mun di jerona aya unsur-unsur lisan, bisa dikaterorikeun ka sastra lisan. Loba panalungtikan ngeunaan sastra lisan, sanajan kitu, moal salah mun dilakukeun silih séblokan pangaweruh ngeunaan métode nu bakal digunakeun dina panalungtikan ngeunaan sastra lisan.

Métode panalungtikan nu bisa digunakeun pikeun sastra tinulis, dina umumna sarua jeung nu digunakeun dina panalungtikan sastra lisan.

3.4. Wangenan Operasional

Sangkan leuwih museur, ieu di handap dijéntrékeun istilah-istilah nu aya patalina jeung judul panalungtikan, nyaéta ieu di handap.

a. Budaya

Kecap budaya dihartikeun pikiran, akal budi atawa adat-istiadat. Sacara tata basa, wangenan kabudayaan turunan tina kecap budaya nu hartina cara mikir jeung cara ngarasa dina diri tina sakabéh segi kahirupan sakelompok manusa nu ngabentuk hiji kelompok sosial (masarakat) dumasar ruang jeung waktu.

b. Upacara Adat

Upacara adat nyaéta ngalaksanakeun kabiasaan, undang-undang, prak-prakan dina riungan/gempungan maké aturan tanda panghormatan nu biasa dilakukeun sacara turun-tumurun.

c. Ritus Tiwu Pangantén

Ritus Tiwu Panganten nyaéta upacara arak-arakan/iring-iringan mawa sababaraha leunjeur tiwu nu pangkolotna nu mangrupa tiwu indung, tiwu

pangantén lalaki jeung pangantén awéwé sarta sababaraha tiwu pangiring di tukangeunana nu diarak ti Gedong Sanggar Madu (Gedong Patemon) nepi ka jero Pabrik Gula Tersana Baru.

d. Kéarifan Lokal

Kearifan lokal (*local genius*) nyaéta wujud kamotékaran budaya nu mampuh ajeg, mampuh nyinglar budaya luar, mibanda kamampuh nyaluyukeun budaya-budaya nu anyar, mampuh ngaintegrasikeun kabudayaan anyar atawa budaya luar, mampuh ngontrol budaya nu aya, sarta nyumbangkeun ajén pikeun tujuan kabudayaan nu bakal datang.

e. Struktural-Sémiotik

Struktural nyaéta ngutamakeun relasi-relasi nu aya antara sawatara lapisan nu nyampak dina hiji karya sastra.

Sémiotik téh nyaéta hiji tanda nu disebutna salaku répréséntamén kudu ngacu (ngawakilan) kana hiji hal nu disebut objék (acuan, ogé disebutna *désignatun*, *dénotatun*, ayeuna urang sok nyebutna *référént*). Ku sabab kitu, strukturalisme ogé disebut hiji kaédah pengkajian modérn anu intina élmu sains tanda (sémiotics).

3.5 Instrumén Panalungtikan

Instrumén nyaéta alat atawa fasilitas nu digunakeun ku panalungtik dina ngumpulkeun data sangkan pagaweanana leuwih gampang jeung hasilna bakal hadé, taliti, lengkep, sistematis, sangkan hasilna leuwih gampang diolah (Arikunto, 2010:203).

Ratna (2010:247-248) nételakeun ngeunaan instrumén, nu ditétélakeun ieu di handap.

“Visi kualitatif kecanggihan teknologi belum mampu menyamai kecanggihan manusia. Alasannya, pertama, gejala yang diungkap bukan gejala yang tampak, melainkan justru yang ada dibalikinya, sebagai gejala yang belum jelas. Kedua, objek ilmu sosial humaniora bukan benda, melainkan manusia. Manusia harus didekati oleh manusia. Oleh karena itulah, instrumen utama metode kualitatif adalah manusia, dalam hubungan ini peneliti itu sendiri, sebagai instrumén kunci”.

Dumasar kana dua pamedagan instrumén di luhur, instrumén dina ieu panalungtikan téh nyaéta ngagunakeun sistem narasi nyaéta nulis sakabéh informasi-informasi ti para tokoh masarakat, sesepuh pabrik gula, panitia acara atawa ti masarakat umum ngeunaan kajian struktural, sémiotik nu aya di upacara adat ritus tiwu pangantén, sacara kaélmuan, unsur struktural jeung sémiotik bakal dikumpulkeun dumasar kana pamadégan para ahli sastra dina buku-buku sumber kaélmuan. Pikeun nguatkeun, ieu panalungtikan ngagunakeun pedoman observasi, pedoman wawancara, angkét panalungtikan, sarta nyusun kartu data.

a. Pedoman Observasi

Tabél pedoman observasi digunakeun pikeun maluruh informasi kagiatan ti sumber data (para nara sumber) tuluy diinterpretasikeun.

No	Kagitan UARTP	Sumber Data	Interprétasi
1	2	3	4
1.	Sajarah PGTB
2.	Tatahar
3.	Inti
4.	Panutup

Tabel 3.1 Pedoman observasi

b. Pedoman Wawancara

Pikeun hasil wawancara ti para narasumber kasusun hasilna, di handap ieu dijieun kisi-kisi wawancara sangkan patalékan nu diajueun teu mengpar tina tujuan. Kisi-kisi wawancara digunakeun pikeun maluruh informasi kagiatan ti sumber data (para nara sumber) tuluy diinterpretasikeun.

No	Objek	Subjek	Interprétasi
1	2	3	4
1.	Ngaran kagiatan	Judul
2.	Idéntitas	a. Ngaran b. Umur	a. b.

		c. Jenis kelamin d. Pakasaban e. Pendidikan f. Basa nu dipaké sapopoé g. Alamat	c. d. e. f. g.
3.	Asal-usul carita	Pangantén tiwu
4.	Tujuan carita	Pangantén tiwu
1	2	3	4
5.	Tempat carita	Pangantén tiwu
6.	Raraga acara	Pangantén tiwu
7.	Pungsi carita	a. Baheula b. ayeuna	a. b.
8.	Genré carita	a. mité b. légena c. fabél d. farabél e. sagé	a. b. c. d. e.
9.	Palaku jeung alat	Pangantén tiwu
10.	Ringkesan	Pangantén tiwu

Tabél 3.2 Kisi-kisi wawancara

c. Angkét Panalungtikan

Angkét panalungtikan digunakeun pikeun maluruh informasi kagiatan ti sumber data (para nara sumber) tambahan hususna pagawé PGTB nu aya hubunganna jeung panalungtikan tuluy diinterpretasikeun.

Conto angkét panalungtikan

UARTP PG Tersana Baru Kacamatan Babakan Kabupatén Cirebon

1. Judul carita: Pangantén Tiwu/Babancakan
2. Nu nepikeun carita:
 - a. Ngaran:
 - b. Umur:
 - c. Jenis kelamin:
 - d. Pakasaban:

- e. Pendidikan:
- f. Basa nu dipake sapopoé:
- g. Alamat:
3. Asal-usul carita Pangantén Tiwu/Babacakan:
4. Tujuan diayakeun pangantén tiwu:
5. Dina acara naon pagantén tiwu dilaksanakeun:

6. Fungsi carita pangantén tiwu/babacakan:
 - a. Baheula:
 - b. Ayeuna:
7. Genré carita: (mite, légenda, fabel, farabel, sagé)
8. Wangun/bentuk karangan: (prosa, puisi, carita drama)
9. Palaku jeung alat naon baé nu digunakeun dina acara pangantén tiwu/babacakan:
10. Harti/ma'na/simbol/tanda dina alat jeung palaku dina acara pangantén tiwu/babacakan:
11. Fungsi alat jeung palaku dina upacara pangantén tiwu/babacakan:
12. Ringkesan UARTP:

d. Kartu Data

Tabél kartu data digunakeun pikeun hasil data nu dianalisis tuluy dipasing-pasingkeun dumasar kana masalah nu dipedar.

Kartu Data

UARTP PG Tersana Baru Kacamatan Babakan Kabupatén Cirebon

No	Objek	Subjek	Interprétasi
1	2	3	4
1.	Sruktur (Prak-prakan UARTP)	a. acara Tatahar b. acara Inti c. acara panutup	a. b. c.

2.	Unsur-unsur sémiotik, nua aya dina UARTP	a. ikon b. indéks c. lambang	a. b. c.
3.	Konsép jeung fungsi nu aya dina UARTP:	a. Konsép UARTP: 1. konsép kaulinan 2. konsép folklor 3. konsép ritus 4. konsép mite 5. konsép shaman (punduh) 6. konsép magi: 7. konsép téater	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7.
1	2	3	4
		b. Fungsi UARTP: 1. bentuk hiburan (rékratif) 2. alat pangesahan pranata-pranata jeung lembaga-lembaga kabudayaan (kultural) 3. alat atikan barudak (atikan) 4. alat pikeun maksa atawa nalingakeun supaya norma-norma masarakat nu bakal dicumponan (sosial)	1. 2. 3. 4.
4.	Ajén kaarifan nu aya dina UARTP:	1. Kasejahteraan 2. kerja keras 3. disiplin 4. atikan 5. kaséhatan 6. gotong royong 7. <i>pengelolaan</i> gender 8. ngamumulé jeung kreativitas budaya 9. paduli lingkungan 10. katingriman 11. sopan santun	1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11.

	12. kajujuran	12.
	13. <i>kesetiakawanan sosial</i>	13.
	14. karukunan jeung <i>pikeun ngarengsekeun konflik</i>	14.
	15. komitmen	15.
	16. pikiran positif	16.
	17. rasa syukur	17.

Tabél 3.3 Kartu Data

3.6 Téhnik Ngumpulkeun Data

Téhnik akar kecap tina tékhnikos (Yunani) nu hartina alat atawa seni ngagunakeun alat (Ratna, 2010:209). Téhnik ngumpulkeun data dina ieu panalungtikan ngagunakeun:

- a. Téhnik obsérvasi, mangrupa téhnik dasar panalungtikan, anu ngaisaratkeun nyatet jeung ngarekam sistematis sakabeh data, ogé digunakeun pikeun niténan kaayaan jeung hal anu dijadikeun sumber data. Sagala data ieu panalungtikan dicatet (ti sadaya nara sumber) sarta dirékam dialihkeun ka VCD. Data rékaman ngan ukur ti Bapa H. Sodikin, Bapa Aqwa, sarta Bapa Moch. Rofi'i, samentara ti Bapa Ir. Djono Sismanto jeung Bapa H. Hamid teu direkam sabab alesan kode étik parusahaan.
- b. Téhnik wawancara, nyaéta cara-cara meunangkeun data ku cara nyanghareupan langsung, ngobrol, boh antar individu jeung individu atawa individu jeung kelompok.

Wawancara digunakeun pikeun ngumpulkeun data ti para nara sumber/réspondén. Réspondén pikeun ieu panalungtikan ngawengku:

- 1) Bapa Ir. Djono Sismanto (salaku General Manager PG Tersana Baru),
- 2) Bapa H. Hamid (salaku Ketua APTRI PG. Tersana Baru Kacamatan Babakan),
- 3) Bapa Aqwa (salaku punduh/sesepuh PG Tersana Baru),

- 4) Bapa H. Sodikin, SS (salaku Guru Seni Budaya SMAN Babakan jeung Budayawan), jeung
 - 5) Bapa Moch. Rofi'i (salaku tokoh masarakat/pensiunan pagawé PG Tersana Baru).
- c. Téhnik bibliografi, aya hubunganna jeung sumber pamungkas, interaksi minangka anu boga ma'na antara individu jeung individu, individu jeung kelompok, interaksi internal aya dina diri sorangan, contona hasil-hasil karya nu ilmiah atawa non ilmiah, karya seni jeung rupa-rupa bentuk séjénna. Dokumen nu dihasilkeun dina ieu panalungtikan ngeunaan karya ilmiah nu jadi acuan nyaéta panalungtikan skripsi nu judulna “Unsur Seni Tari pada Upacara Adat Ritus Tiwu Pangantén di Kacamatan Babakan Kabupatén Cirebon”, ku Léni Marlioni tahun 2002 jeung skripsi nu judulna “Gaya Basa dina Puisi Kidung Tiwu Pangantén di Kacamatan Babakan Kabupatén Cirebon” ku Fiet Haryadi dina taun 2002.
- Dokumen nu lian nu bisa dikumpulkeun nyaéta mangrupa photo jeung DVD UARTP taun 2013.
- d. Téhnik kuesioner, nyaéta téhnik ngumpulkeun data ku cara tinulis (angkét), sumber nu pertama disebut informan, sedengken sumber nu kadua disebut résponden. Téhnik kuesioner dina ieu panalungtikan nyiapkeun angkét wawancara tuluy disebarkeun ka sababaraha pagawé PG Tersana Baru ogé ka narasumber nu geus disebutkeun di luhur.

Tina sababaraha téhnik nu digunakeun dina ieu panalungtikan, bisa dicindekkeun yén data dikumpulkeun kalayan sistematis ngeunaan kagiatan sapopoé sarta aktivitas sosial nu kawengku dina kabudayaan éta masarakat. Kalayan ngagunakeun téhnik *Partisipant Obsérvation* jeung *Indépth Interview*. Sabada data nu digali cukup. Hasilna ditranskrip kana wangun tulisan.

3.7 Langkah-langkah Ngumpulkeun Data

Dina tahap ngumpulkeun data, aya sababaraha léngkah anu dilaksanakeun, kayaning:

- a. Ngalaksanakeun observasi,
- b. Ngadatangan nara sumber jeung responden,
- c. Ngawawancara nara sumber jeung responden,
- d. Ngarekam hasil wawancara,
- e. Ngarekam prosesi UARTP, jeung
- f. Nyebarkeun angket ka nara sumber sejenna (pagawe pabrik jeung panitia kagiatan UARTP)

3.8 Téhnik Ngolah Data

Téhnik nu digunakeun dina ieu panalungtikan nyaéta téhnik *kualitatif* nu mangrupa déskripsi ngeunaan UARTP di Kacamatan Babakan Kabupatén Cirebon. Arikunto (2010:213) nétélakeun yén téhnik kualitatif nyaéta ngumpulkeun data utamana dina wangun kecap tibatan angka. Dina ngahasilkeun déskripsi carita nu rinci, analisis jeung interprétasi fenomena. Konsép anu digunakeun nyaéta niténan prosés runtuyan acarana, diteruskeun ku ngagali tanda-tanda dina komponén, alat, prosés, jeung palaku ditilik tina ma'nana jeung fungsi kagiatan dina UARTP di Kacamatan Babakan Kabupatén Cirebon. Panalungtik maluruh ka informan ngeunaan ucapan, sikep, jeung ritual, nepi kapanggih hiji tafsiran intérsubjektif. Hasil tafsiran dikorélasikeun jeung raraga tiori nu geus diwangun pikeun manggihan hiji pamahaman runtuyan, ma`na jeung fungsi kagiatan UARTP di Kacamatan Babakan Kabupatén Cirebon.

Pikeun ngahontal udagan di luhur dipaké téhnik analisis kualitatif. Data nu baris dianalisis dina ieu panalungtikan nya eta ngeunaan prak-prakan UARTP, unsur-unsur sémiotik, konsép jeung fungsi UARTP, jeung ajén kearifan nu aya dina UARTP di Kacamatan Babakan Kabupatén Cirebon.

Sabada nangtukeun data, langkah satuluyna nyaéta ngolah data. Léngkah-léngkah ngolah data sakumaha anu kaunggel ieu di handap.

- a. Mariksa jeung niténan deui prak-prakkan UARTP nu geus dipilih pikeun dianalisis;
- b. Nganalisis prak-prakkan UARTP dumasar kana unsur-unsur sémiotikna;

- c. Nganalisis konsep jeung pungsi (kaulinan, folklor, ritus, mite, shaman, magi, téater) jeung pungsi (bentuk hiburan, alat pangesahan pranata-pranata jeung lembaga-lembaga kabudayaan, alat atikan barudak, alat pamaksa atawa pangawas supaya norma-norma masarakat nu bakal dicumponan) dina UARTP di Kacamatan Babakan kabupatén Cirebon;
- d. Nganalisis ajén kearifan lokal UARTP di Kacamatan Babakan Kabupatén Cirebon. Jenis-jenis ajén kearifan lokal diantarana: 1) kasejahteraan, 2) kerja keras, 3) disiplin, 4) atikan, 5) kasehatan, 6) gotong royong, 7) *pengelolaan* gender, 8) ngamumule jeung kreativitas budaya, 9) paduli lingkungan, 10) damaian, 11) sopan santun, 12) kajujuran, 13) *kesetiakawanan sosial*, 14) karukunan jeung *penyelesaian konflik*, 15) komitmen, 16) pikiran positif, jeung 17) rasa syukur.
- e. Nganalisis unsur semiotikna nu ngawengku ikon, indeks, jeung simbol.